

Stúpy

Připravil Nadační fond Nala

Foto: Tokpa Korlo

CO JE TO STÚPA

Sanskrtské slovo stúpa (tib. čhörten) označuje buddhistické pomníky, které původně stavěli laičtí praktikující, aby v nich uchovali relikvie Buddhy. Od té doby se stúpy rozšířily z Indie do Tibetu a z Číny do Japonska a jejich tvar prošel mnoha změnami. Základní význam však zůstává stejný.

Tibetské slovo čhörten znamená „darování“ (*čhör*) a zároveň „podporu“ (*ten*) při shromažďování zásluh. Stúpa symbolizuje Buddhovu mysl, díky jejíž čistotě může vzkvétat nekonečně mnoho vrozených vlastností a kvalit.

Struktura stúpy vychází z propracovaného systému zobrazování různých stupňů „Osvícení“. Jejím úkolem je poskytnout přístřešek relikviím a zároveň symbolizovat řád světa a určité body Buddhova učení prostřednictvím tvarů a detailů. Stúpa hraje důležitou roli v náboženské praxi a má své místo ve většině buddhistických klášterů.

Každý detail symbolicky znázorňuje různé kroky na duchovní cestě, jejímž cílem je buddhovství či osvícení. Stúpa je zdrojem duchovního požehnání, šíří pozitivní energii v místě, kde stojí, a zapouští do něj energii předmětů, které jsou v ní uloženy.

První stúpa obsahovala relikvie samotného Buddhy. Stúpy, které jsou k vidění v Indii, mají poměrně jednoduchou strukturu. Relikvie jsou uloženy uprostřed kamenné polokoule, která stojí na kruhové základně. Nad ní jsou ve vertikální ose tři slunečníky, symboly Tří

klenotů: Buddhy, Dharmy (Buddhova učení) a Sanghy (společenství praktikujících). Stúpa je ohraničena čtvercem se čtyřmi branami ve směru hlavních světových stran. Vymezuje se jím vnitřní prostor pro kory – obcházení ve směru hodinových ručiček, v souladu s pohybem slunce. Říká se, že stúpa je vypoodobněním Buddhovy mysli, zatímco posvátné texty představují jeho řeč a sochy jeho tělo. Spojení čtverce a kruhu symbolizuje spojení země na vertikální středové ose vesmíru.

Některé stúpy, například stúpa v Borobuduru na Jávě, jsou zdobené reliéfy s chronologicky řazenými výjevy z Buddhova života, vedoucími poutníka krok za krokem na jeho duchovní cestě.

Původně prosté, oblé stúpy nabývaly s postupem času na složitosti. Byly stále vyšší a členěné do více úrovní. Z víceúrovňových stúp později vznikl styl čínské pagody.

Jinde se ve vývoji uplatnily symboly elementů, z nichž je stvořen člověk i celý vesmír: země, voda, oheň a vzduch a éter či kvintesence, s nimiž se pracovalo jak v Indii, tak i ve starověkém Řecku či západní alchymii. Symboly těchto pěti elementů se ve struktuře stúpy skládají na sebe, zdola nahoru od nejhrubšího až po nejjemnější: krychle (země), koule (voda), jehlan (oheň), polokoule (vzduch) a výrazná kapka (éter). Takové stúpy jsou stále k vidění v Japonsku.

V závislosti na tradici a konkrétní zemi se utvářely různé podoby stúp, a dokonce i v rámci Tibetu existuje mnoho variant. V tibetském buddhismu se podoba odvíjela od konkrétních doktrinárních charakteristik.

Existuje osm druhů tibetských stúp oslavujících osm událostí z Buddhova života. Každá z nich má deset „schodů“ představujících deset stupňů bódhisattvy. Horní válcovitá část je většinou zdobená výklenkem se sochou Buddhy. Nad ní na hranaté části (harmice) bývají také namalovány Buddhovy oči. Ještě výš povstává ze základny lotosového květu třináct na sebe vrstvených soustředných disků a nad nimi se tyčí slunečník, miska, půlměsíc, sluneční disk a klenot (*nada*).

Jednotlivé prvky představují různé části Buddhova učení a praxe. Nižší hranaté tvary odpovídají elementu země. Nad nimi je kulatá část symbolizující element vody a také univerzální vědomí, čistou buddhovskou podstatu. Struktura nad touto kulatou částí představuje element ohně a zároveň mystické spojení slunce a měsíce. Kapka na vrcholu stúpy symbolizuje element éteru a stoupá vzhůru do sféry transcendence.

Stúpu můžeme vnímat také jako symbolické vypoodobnění člověka v meditační pozici. Základna je jako zkřížené nohy, kulatá část je tělo a vrchní *harmika* představuje hlavu. V této části, která má tvar oltáře, jsou uloženy relikvie. Symbolizuje posvátné místo nad světem, ležící mimo koloběh smrti a znovuzrození. Oči symbolizují Buddhův jasozřivý pohled do všech směrů. Kupole je nekonečnou oblohou a nebesy, která zahrnují vše, včetně ničivé a tvořivé síly. Pro člověka, který zná tuto symboliku, se pak stúpa stává skutečným učením.

Síla stúpy pramení z jejího obsahu. Uvnitř je vyplněná mantrami, relikviemi duchovních mistrů, ca-ca (malými hliněnými stúpami, v nichž jsou svitky s mantrami), drahocennými substancemi a jinými posvátnými předměty, které jí dávají život a díky nimž se stává zdrojem požehnání. Aby mohla předávat požehnání naplno, je ještě zapotřebí, aby Lamové a osvícené bytosti provedli zasvěcovací rituály.

Po vysvěcení nebo také inauguraci vyzařuje stúpa energii chránící před nemocemi, morem, hladomorem, bídou, konflikty, válkami, a také utrpením a strachem způsobeným přírodními katastrofami. Do základny, zvané váza Namtösse (boha bohatství) se vkládají nejrůznější předměty a substance.

Jako dobré znamení a také v zájmu utišení válek se do stúpy vkládají zbraně. Aby se předešlo hladomoru, dává se do stúpy jídlo a obilí, proti nemocem v ní působí různé léčivé látky a jako prevence chudoby různé druhy cenností (drahé kovy, oblečení atd.)

Mistři všech buddhistických tradic vždy zdůrazňovali význam a pozitivní účinky stúpy, její prospěšnou aktivitu, kterou šíří její aura, a pozitivní vliv na celý prostor kolem ní. Mnoho textů říká, že „ze všech prostředků, které přispívají k hromadění zásluh a očišťování zatemnění, je nejdokonalejším práce na stúpě.“ Stejně texty obsahují bezpočet příběhů o lidech stížených nemocí či na prahu smrti, jejichž stav se výrazně zlepšil, poté co se zapojili do práce na stúpě.

SYMBOLICKÝ VÝZNAM STÚP

1. Váza pokladů či bumpa se ukládá dolů pod stúpu. Symbolizuje „Osm vznešených pokladů“
2. Základní platforma, která „drží Zemi“, symbolizuje „Deset ctností“
 - Ctnosti těla: ochrana života, praxe štědrosti, dokonalé jednání (etika)
 - Ctnosti řeči: pravdomluvnost, usmiřující mluva, klidná a jemná mluva, smysluplná mluva
 - Ctnosti mysli: spokojenost, laskavost, důvěra v pravý pohled, který je základem vysvobození
3. Tři stupně nad základnou symbolizují tři útočiště: Buddhu, Dharmu a Sanghu
4. Lví trůn na hlavním průčelí symbolizuje vládu nad vesmírem
5. Malý a velký lotos symbolizuje „Šest dokonalostí“ či páramit: štědrost, smysluplné jednání, trpělivost, radostné úsilí, meditace a moudrost
6. Čtyři rohy základního trůnu symbolizují „Čtyři nezměrnosti“: lásku, soucit, radost a rovnost
7. Čtyři rohy prvního stupně symbolizují čtyři základní druhy bdělosti: těla, pocitů, mysli a jevů.
8. Rohy druhého stupně představují „Čtyři dokonalá úsilí“: vzdát se nectných činů, zanechat či odmítnout negativní a nesprávné činy, posílit dokonalé ctnostné jednání a rozvíjet ctnostné jednání, kterého dosud nebylo dosaženo.
9. Rohy třetího stupně představují „Čtyři základní nadpřirozené síly“: odhodlání rozlišování, píli a meditační pohroužení či *samádhi*.

10. Čtvrtý stupeň symbolizuje „Pět duchovních schopností“: víru, energii, bdělost, meditační pohroužení a mimořádné znalosti.
11. „Neměnná základna“ nese „Vázu“.
12. Váza či bumpa symbolizuje „Sedm příčin Osvícení“: pozornost, rozlišování v nauce, energii či úsilí, blaženost, ovládnutí vášní, meditační pohroužení, rovnováha
13. „Tre“ a jeho symetrický protějšek symbolizují „Vznešenou osmidílnou stezku“: pravý pohled, pravé myšlení, pravá řeč, pravé jednání, správný způsob obživy, správná koncentrace, správné meditační pohroužení.
14. „Strom života“ symbolizuje „Deset znalostí“: podstaty jevů, mysli, zákona příčiny a následku, iluze, utrpení, původu a konce utrpení, stezky vedoucí k ukončení utrpení, pomíjivosti, non-appearance (neobjevení, neexistence jevů), deseti transcendentních znalostí.
15. Lotosový podstavec
16. Třináct prstenců symbolizuje Deset schopností a tři základní druhy bdělosti
17. Slunečník a jeho podstavec představují stav Vítězství, přičemž slunečník Zaratshag je „ozdobou všech nejvyšších vlastností“.
18. Měsíc symbolizuje odstranění veškerého utrpení
19. Slunce představuje zářivost „Tisíce paprsků soucitu“.
20. Klenot na vrcholku symbolizuje splnění všech přání.

OSM DRUHŮ TIBETSKÝCH STÚP

1. Stúpa narození či lotosová stúpa (Pepung Čhörten)

Čtyři horní stupně této stúpy jsou zdobené mnoha lotosy. Z osmi skutků Buddhy, které si stúpami připomínáme, představuje tato jeho narození v Lumbini, manifestaci nirmanakáji. Po narození ušel Buddha prvních sedm kroků po zemi a po každém vyrostl na místě, kde se země dotkl nohou, lotosový květ. Lotosy byly shromážděny a na jejich místě byla vztyčena první stúpa.

2. Stúpa Osvícení či vítězství nad Márou (Čhangčhub Čhörten)

Poté co Buddha dosáhl v Bodhgáji osvícení, přišli k němu všichni Márové (démoni) a ptali se: „Jak jsi dosáhl Osvícení?“ – „Po bezpočet eonů,“ řekl Buddha, „jsem shromažďoval pozitivní činy, proto jsem nyní dosáhl Osvícení.“ – „Kdo ti může dosvědčit, že jsi po dobu eonů konal pozitivní skutky, které tě přivedly k Osvícení?“ ptali se démoni. – „Země je mým svědkem, protože je to právě země, na níž se zrodila a rozvíjela má aktivita,“ odpověděl Buddha. Sedl si do meditační pozice a pravou rukou se dotkl země. Ze srdce Země vystoupila Bohyně Země se zlatým tělem a prohlásila: „Tento syn vznešené linie shromažďoval po bezpočet eonů pozitivní skutky. Je to tak.“ Márové byli bezmocní, že se jim jejich záměr nezdařil. Tato stúpa je proto někdy nazývána také „Stúpou podrobení démonů“.

3. Stúpa otočení kola Dharmy či také Stúpa moudrosti či mnoha bran (Chokhor Chorten)

Když Buddha dosáhl Osvícení, nabídli mu králové bohů Indra a Brahma bílou lasturu a zlaté kolo a požádali ho, aby otočil kolem Zákona, jinými slovy, aby začal učit. Tato stúpa byla postavena

na památku Buddhova prvního předání nauky pěti vznešeným žákům ve Váránasí.

4. Stúpa zázraků (Čhotrul Čhörten)

V době, kdy Buddha přebýval v království Sarasvátí, ve městě Kosala, musel čelit šesti projevům heterodoxie (neortodoxnosti). Vyzvali Buddhu, aby udělal zázraky, že jedině pak jeho nauku přijmou. Od prvního po patnáctý den lunárního měsíce předvedl Buddha každý den nějaký zázrak. Jeho skutky z tohoto období připomíná Stúpa zázraků.

5. Stúpa Sestoupení z nebe Tušita (Lhabab Čhörten)

Buddhova matka krátce po porodu zemřela a zrodila se ve sféře bohů. Díky svým zázračným schopnostem navštívil Šákjamuni říši bohů a tři měsíce tam předával svou posvátnou nauku. Ve středu této stúpy je trojitě schodiště symbolizující zázračné schody, které pro Buddhu vytvořili bohové, aby se mohl vrátit zpět do světa lidí.

6. Stúpa sjednocení (Jendüm Čhörten)

Tato stúpa byla postavena jako připomínka harmonie a souladu, který Buddha znovunastolil v monastické komunitě, poté co ji Dévadatta, který Buddhovi celý život záviděl, rozdělil.

7. Stúpa úplného vítězství (Namgjal Čhörten)

Tři měsíce před smrtí (před vstupem do parinirvány), se Šákjamuni chystal opustit své tělo. Jeho žáci ho však snažně prosili, aby ještě zůstal a dál je učil. Buddha jejich žádosti vyhověl. Zvítězil nad smrtí a zůstal s nimi, čímž oddálil svou parinirvánu.

8. Stúpa Nirvány či Stúpa přesahující utrpení (Njangde Čhörten)

Tato stúpa byla postavena v indickém Kušinagaru a připomíná Buddhův odchod z tohoto světa – parinirvá

KORA – obcházení stúp

Často můžeme spatřit mnichy i laické praktikující, jak obcházejí stúpy ve směru hodinových ručiček (ve směru, v němž se po obloze pohybuje slunce). Tato činnost (tzv. cirkumambulace) patří k běžným buddhistickým praxím. Stejným způsobem se obcházejí

Obcházením stúp může člověk shromažďovat zásluhy i nevědomě, jako v následujícím příběhu:

Za časů Buddhy žil brahmín jménem Viradutta. Rodina ho zavrhla, žil v bídě a neměl co jíst. Jeho přáním bylo vstoupit do mnišské komunity. Proto se vydal za Šáriputrou a Maudgaljájánou, Buddhovými hlavními žáky, aby je požádal o vysvěcení. Buddhovi žáci nahlédli do jeho mysli, nenašli v ní však ani náznak zásluh. Připadalo jim proto nemožné jeho přání vyhovět. Měli za to, že potrvá ještě sto tisíc životů, než nebohý brahmín dosáhne stavu arhata, tedy než se vymaní z koloběhu života a smrti. Nešťastný Viradutta šel k nedaleké řece a přál si, aby se v příštím životě zrodil jako Buddhův žák. Když už se chystal ukončit svůj život a vrhl se do řeky, objevil se před ním samotný Buddha. Zastavil ho v letu a zajímal se, proč si chce Viradutta vzít život. Viradutta mu vysvětlil příčinu svého zoufalství a Buddha, na rozdíl od svých žáků, souhlasil, že ho do mnišské komunity přijme. Mnichy to překvapilo. Divili se, jak mezi ně může být přijat člověk bez špetky zásluh. Buddha však díky síle svých schopností viděl to, co ani nejlepší z jeho žáků vidět nemohli. Kdysi

také kláštery a chrámy, a dokonce i hory, navzdory nadmořské výšce, zimě a větru. Lidé přitom většinou odříkávají mantry. Obcházení či kory (poutnické okruhy) jsou vyjádřením úcty ke stúpě a přinášejí praktikujícímu požehnání.

dávno, před tisícem životů, se totiž brahmín zrodil jako prase, které v bahně u stúpy hledalo potravu. Tam se na něj vrhl mrzutý pes a strhla se honička, při níž se prase nevědomky otřelo o stúpu a

vyplnilo v ní několik prasklin blátem. Nejen že tedy stúpu oběhlo, ale také ji vyspravilo. Tento mimovolný čin dal vzniknout

(zdroj: *Tcheuky Sengue, Tibetský chrám a jeho symbolika, nakladatelství Claire Lumiere.*)

POZITIVNÍ ÚČINKY PŘIPISOVANÉ STÚPÁM

Když přinášíme dary stúpám, akumulujeme tím mnoho pozitivních činů – *sönam*. Karmickým následkem takové aktivity je ochrana před všemi druhy utrpení (válkou, hladem, chudobou, nemocí atd.). Člověk se ani nezrodí ve světech, kde se taková neštěstí vyskytují. Takto je chráněn až do chvíle, kdy dosáhne osvícení. Dary však musí být darovány s přáním pomoci a ochránit před utrpením všechny bytosti.

Buddha řekl Ánandovi: „Zásluhy ze stavby stúpy Maháparinirvány pro dokonalé Buddha, tathágáty nebo pro ty, kteří porazili všechny démony, budou větší než zásluhy synů a dcer vznešených rodin, kteří s hlubokou oddaností stvoří tři sta tisíc vesmírů ze sedmi tekutin a drahocenných substancí a nabídnou je Velkým bytostem, a to i v případě, že stúpa nebude větší než plod třešňové slivoně a její strom života tlustší než jehla, a slunečník bude velký jen jako list jalovce, socha jako zrnko ječmene a relikvie ve stúpě jako hořčičné semínko...“

Kandžur (buddhistický kánon) obsahuje následující příběh. Božský Šáriputra, proslulý svou inteligencí, jednoho dne požádal Buddha, aby mu řekl, jaké požehnání přináší obcházení stúpy? Buddha odpověděl: „Člověk obcházející stúpu bude osvobozen od osmi nepříznivých podmínek, zrodí se ve vznešené rodině, bude žít

zásluze, dostatečné na to, aby se nyní Viradutta mohl stát mnichem. A byl z něj opravdu dobrý mnich, a nakonec dosáhl arhatství.

v bohatství a bez rušivých emocí, jako jsou chamtivost a hněv. Bude pro něj snadné praktikovat štědrost, bude krásný, přitažlivý a bude mít jemnou pleť. Lidé ho vždy rádi uvidí, bude mít moc a stane se králem Dharmy. V dalším zrození bude velmi bohatý a nadšený pro Buddhovo učení. Poté co jeho praxe přinese plody, bude konat velké zázraky a postupně se u něj objeví třicet dva čistých znaků a osm fyzických dokonalostí Buddhova těla.“

Pouhý pohled na stúpu či informace o jejích vlastnostech přinese člověku štěstí v tomto životě a v konečném důsledku povede k osvícení. Stejně tak když se stúpy dotkneme, projdeme jejím stínem nebo k nám jen zavane vítr od stúpy.

V textech je proto kladen důraz na zásluhy pramenící ze stavby a uctívání stúp. Dokonce i stúpa, která je prázdná nebo obsahuje pouze jeden rukopis s učením, je důležitým zdrojem pro akumulaci zásluh.

Ještě důležitější než její viditelná struktura je však skrytý obsah stúpy – požehnané předměty a relikvie, často jsou to ostatky realizovaných lamů po kremaci. Právě v nich se skrývá pravá síla stúpy, která díky nim může šířit Buddhovo požehnání ke všem, kteří na ni byt jen pohlédnou, dotknou se jí nebo na ni pomyslí.